

RUS VƏ DÜNYA ƏDƏBİYYATI MİKAYIL RƏFİLİNİN TƏDQIQATLARINDA

Gəlişi, gedışı eyni gündədir,

Rəfili bəşərin bəşiyindədir.

Teyyub Qurban.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olantınmış tənqidçi Mikayıl Rəfili Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının əsas simalarından biridir. Ədəbiyyat tarixində tənqidçi və ədəbiyyatşünas kimi tanınan Mikayıl Rəfili elmi-ədəbi fəaliyyətə XX əsrin əvvəllərində başlayıb. 30 ildən artıq klassik və müasir ədəbiyyatımızın tədqiqi və təbliği ilə məşğul olan tədqiqatçı alim ədəbi mübahisələrin diqqət mərkəzində olmuşdur. Mikayıl Rəfili cəsəətli, orijinal fikir və mülahizələri ilə diqqəti cəlb edib, istər elmdə, istərsə də bədii yaradıcılığında həmişə yeniliyə can atıb, ədəbi irsimizin Qərb və dünya standartları səviyyəsində təbliğinə çalışıb. Beş şeir kitabının müəllifi olmaqla yanaşı, Nizami Gəncəvi, Füzulu, Xaqani, Vaqif, M.F.Axundzadə, A.Bakıxanov haqqında dəyərli tədqiqat işləri aparmış, elm yolunu seçməklə tarixdə ədəbiyyatşünas alim, professor Mikayıl Rəfili imzasını qoymağı bacarmışdır. Azərbaycanda rus mədəniyyətinin yayılması üçün hər iki xalq arasında qarşılıqlı dostluq münasibətlərini möhkəmləndirmək prinsipindən irəli gəlirdi. Qabaqcıl rus yazıçı və şairlərinin Azərbaycan mədəni həyatında mühüm rol oynadığı və ədəbiyyatımızın bu fonda müəyyən müsbət dəyişikliklərə səbəb olmasını danılmaz fakt kimi dəyərləndirmək olar. Rus mədəniyyətindən istifadə etmək üçün rus dilinə böyük əhəmiyyət verərək onun mədəniyyət və ənənələrini yaymaq dövrün əsas tələblərindən idi. Rus dilinin bütün imkanlarından məharətlə istifadə etməklə, dünya ədəbiyyatı incilərini Azərbaycan oxucusunun istifadəsinə vermək dövrün çətin məsələlərindən biri olmaqla yanaşı, həm də dilin incəliklərinə yiyələnmək bacarığından xəbər verirdi. “Rusiyada ədəbiyyat elmi hələ qədim zamanlardan inkişaf etməyə başlamışdır. XVIII əsrdə Lomonosov (1711-1765), Sumarokov (1718-1777) və xüsusilə Radışşev (1749-1802) ədəbi-nəzəri fikirlərin inkişafında çox mühüm rol oynamışdır. Lomonosov rus ədəbi dilinin inkişafında canlı danışq dilinə yaxınlaşmasında, nəzm məsələlərinin qoyuluşunda, ədəbiyyatda məzmun və forma birliyinin aydınlaşdırılmasında böyük xidmət göstərmişdir” [1, s.31-32].

Müasir dövrün tələblərindən biri kimi klassik irsin araşdırılması elm xadimlərinin maraq müstəvisində olub. Rus klassiklərinin ən qiymətli əsərləri sovet ədəbiyyatının tarixilik baxımından diktə etdiyi meyarlardan hesab oluna bilər. Şübhəsiz ki, onun ən gözəl keyfiyyətlərini qoruyub saxlamaq bəzi məqamlarda ədəbi-nəzəri fikrin formalaşmasına xidmət edir: “Belinski və Çernışevski rus demokratiyasının yeni görkəmli nümayəndələridir. M.Qorki sosialist ədəbiyyatının banisidir. Bununla bərabər biz Puşkin, Tolstoy, Lermontov, Turgenev kimi yazıçılarla da fəxr edirik. Böyük dünya yazıçıları sırasında Esxil və Homerin, Firdovsi və Nizaminin, Şekspir və Servantesin, Göte və Floberin, Füzuli və Rustavelinin, Şiller və M.F.Axundovun da adlarını çəkə bilərik. Bütün bu yazıçılar dünya ədəbiyyatının yüksək simalarındandır. Onlar öz dövrlərinin həyatını dərin və həqiqi bir şəkildə təsvir etmişlər. Görüşlərinə, ictimai və dini əqidələrinə baxmayaraq, bu cür yazıçılar əbədi olaraq dünya mədəniyyəti tarixinə daxil olmuşlar və heç bir zaman bəşəriyyətin xatirəsindən silinməyəcəklər. Bu cür yazıçıların əsərləri ümumdünya mədəniyyətinə daxil olmuşdur, bir çox dillərə tərcümə olunmuşlar. Bunların yaratdıqları əsərlərə biz dünya ədəbiyyatı deyirik. Əsrlərdən əsrlərə, nəsillərdən nəsillərə keçdiyi üçün, biz bu ədəbiyyata, haqlı olaraq, ədəbi irs adını veririk” [2, s.72].

Dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən sayılan Heyne, Şiller, Dante, Viktor Hüqo, Drayzer, Cek London, Anderson, Servantes kimi dahilərdən rus dili vasitəsilə olunan tərcümələri Azərbaycan oxucusu məhz Mikayıl Rəfili qələmindən bəhrələnmişdir. Rəfilinin dahi ingilis şairi, yazıçısı və aktyoru Vilyam Şekspir haqqında, onun anadan olmasının 375 illiyi münasibətilə eyni başlıqda qələmə aldığı məqaləsində ədibin həyat və yaradıcılığı barəsində danışılır. Viktor Hüqo, Karl Marks və başqalarının Şekspirin yaradıcılığına göstərdikləri münasibət sərgilənir. Dünya ədəbiyyatını 38 əsər, 154 sonet, hekayə və şeirlərlə zənginləşdirməyi bacaran Şekspir yaradıcılığı Mikayıl Rəfilinin tədqiqatlarından yan keçə bilməzdi. Dərc olunmuş yazıda Rəfili, Şekspir yaradıcılığını iki dövrə bölməklə onun ədəbi irsinin nə qədər yüksəkdə dayandığını əzəmətinə göstərir. XVII əsrin əvvəllərində Şekspirin yaratdığı əsərlərlə dünya dramaturgiyasının zənginləşməsi qeyd olunur. Məqalədə Şekspirin dünya ədəbiyyatına bəxş etdiyi əsərlərinin bu gün olduğu kimi, sabah da aktual olacağı qeyd olunur: “Şekspiri doğuran XIV əsr, dünya ədəbiyyatına bir çox başqa talantlar da vermişdir. Lakin, Şekspirin günəşi hamıdan çox parlamış, onun adı hamıya üstün gəlmişdir. Şekspir ilə dünya ədəbiyyatı elə bir xəzinə qazanmışdır ki, bir çox əsrlər keçər, lakin bu dahi tragediyalar, bu cazibədar Romeolar, Otellolar, Hamletlər, Dezdemonalar, Culyettalar yenə insanların ruhunu oxşar, yenə sevilər, yenə yaşar” [3, s.4].

Mikayıl Rəfilinin dünya ədəbiyyatı ilə bağlı qələmə aldığı məqalələrdən biri də “Bu günkü Amerikada ədəbiyyat” adlanır. Məqalədə Amerikanın coğrafi mövqeyindən, ticarətin yaranmasından, yeni yaranan sənayenin inkişafından, mədəniyyətindən, mühacir axınından, münbit ərazilərin və işçi qüvvələrinin çoxluğundan danışmaqla yanaşı, ədəbiyyatın (qəzet ədəbiyyatı) və ingilis, fransız bədii ədəbiyyatının böyük vüsət almasından bəhs olunur. Rəfili Amerikanın yaranmasından sonrakı inkişaf mərhələsində yüksələn ədəbiyyatın iqtisadiyyatla, mədəniyyətlə paralel inkişaf etməsini və bu baxımdan büsbütün dəyişmiş olduğunu inandırıcı faktlarla təsdiq edir. Cek London, Mayn Rid, F.Kuper kimi yazıçıları Amerika ədəbiyyatı tarixində yüksək qiymətləndirərək qeyd edir: “F.Kuper, Mayn Rid və başqalarının avantüra romanı, cari ictimai momentin yeni təşəkkül və tərtibləri yeniləşərək, yenə meydana çıxaraq bu gün belə yaşayan ədəbi ənənəsini vücuda gətirmişdir” [4, s. 8]. Mikayıl Rəfili rus və dünya ədəbiyyatı ilə bağlı silsilə yazılar müəllifi kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində iz qoyacaq əsas ədəbiyyatşünaslardandır desək bəlkə də yanılmırıq. Onun “İohannes Bexerin yaradıcılıq yolu”

⁴⁵ AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Ədəbi tənqid şöbəsi, böyük elmi işçi.

məqaləsi alman şairinin həyat və yaradıcılığını müəyyən mənada tam əhatə edə bilməmişdir. Hər bir dövr üçün Almaniya tarixində ən parlaq proletar şairlərdən hesab olunan Bexer ilk dəfə “Süküt və zəfər” (1914) adlı şeirlər məcmuəsi ilə tanınmışdır. Bexer cəmiyyətdə baş verən hadisələrə kəskin şair etirazı ilə yanaşı, səmimi ziyalılardan hesab olunurdu. O dünyanın qeyri-müəyyən mahiyyətinə, yeni həyata aparan yolların çətinliyinə qarşı barışmaz mövqə sərgiləyirdi. Şeirlərində faşizmə qarşı fədakar inqilabçıların obrazlarını yaratmaqla mövcud olan siyasi rejimə qarşı çıxırdı. Bexerin bu mövqeyi o zamanlar üçün anlaşılmaz görünən xırda burjua ziyalısının mübarizəsi idi: “Demək lazımdır ki, şair inqilab hərəkatına qarışarkən özü ilə bərabər əski adət və vərdislərdən ibarət olan ağır bir yük gətirmişdi. O, bu yükəndən azad olmalı idi. Bexer inqilaba “Stixiyalı” bir surətdə gəlmişdi”[5, s.24].

Dünya ədəbiyyatını dedikdə biz gürcü şairi Şota Rustavelini yaddan çıxara bilmərik. Onun yaratmış olduğu yeganə əsəri (“Pələng dərisi geymiş pəhlivan”) özünün dolğunluğu, dil sadəliyi, ifadə aydınlığı ilə dünya klassiklərinin əsərləri ilə üst-üstə düşür. Gürcü xalqının ədəbi tarixində bu şairin xidməti danılmaz fakt kimi dəyərləndirilir. XII əsr gürcü xalqının dahi şairi, Gürcüstan ədəbiyyatının böyük yazıçılarından ilki sayılan Şota Rustaveli dünya poeziyasının ən parlaq nümayəndələrindən biri kimi tarixdə qalmışdır. Bəzi tədqiqi yazılarda Şota Rustavelinin gürcü deyil, başqa millətin nümayəndəsi kimi mübahisəli məsələlər də qeyd olunur. Lakin bu məsələ bizim tədqiq obyektimiz olmadığı üçün yalnız dəqiq mənbələrə istinad etmək kifayətlənirik. “Qonşularımızın inancına görə, ingilislər üçün Şekspir, italyanlar üçün Dante, ruslar üçün Puşkin kimdirsə gürcülər üçün Şota Uruztaveli (Rustaveli) odur”[6, s.1]. Həyat və fəaliyyəti haqqında çox az məlumatın olması onun haqqında gürcü xalqı tərəfindən yaranan əfsanə və rəvayətlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bəzi mənbələr onun başqa əsərlərinin də olduğunu fərziyyə kimi qeyd etsələr də bu bizim zamana gəlib çıxmamışdır. Dünya ədəbiyyatına danılmaz töhvə vermiş istedadlı bir yazıçı haqqında təəssüflər olsun ki, əsaslı materiallar yoxdur. Onun hansı şəcərədən olduğu, harada doğulması, daha hansı əsərlər yaratması haqqında müfəzzəl məlumat sahibi deyilik. “Rustaveli öz dövründə ən bilikli və yüksək mədəniyyətə malik bir adam imiş. Gürcü ədəbiyyatını dərinəndən bildiyi kimi, ərəb və fars mədəniyyəti, dili və ədəbiyyatı ilə, həmçinin Qərbi Avropa ədəbiyyatı və fəlsəfəsilə yaxşı tanış imiş”[7, s.171]. Yunan ədəbiyyatında ən qədim əsərlərdən sayılan “İliada” və “Odisseyə” kimi epik poemalar müəllif baxımından mübahisələr yaradır. Bu əsərlərin müəllifi Homer göstərsə də, zaman-zaman şübhələr də olmamış deyildir. Homerin harada doğulduğu, onun həqiqətən də kor olub olmaması haqqında müəyyən fərziyələr də irəli sürülmüşdür. İnanırcı məlumatların az olmasına baxmayaraq, Homer adlı şairin yunan ədəbiyyatının nümayəndəsi kimi təqdim olunmasını təkzib etməmişdir. Əksər alimlər Homerin şeirlərinin Yunan tarixinin müxtəlif dövrlərindən bəhs etdiyi ilə razılaşırlar. Qədim Yunan mədəniyyətinə və təhsilinə Homerin dastanlarının yetərincə təsir göstərmək iqtidarında olduğu danılmaz fakt kimi dəyərləndirilir. Klassik antik dövrdə Homerin həyatı ilə bağlı çoxsaylı məlumatlar mövcuddur. “Homerin harada doğulduğu da məlum deyil. Qədim zamanlarda yeddi yunan şəhəri Homerin vətəni olmaq şərəfi üstündə bir-birilə mübahisə etmişlərdi (bu şəhərlər: Quma, Smirna, Xios, Qolofon, Pafos, Arqos və Afina idi)”[8, s.191].

Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Mikayıl Rəfilini dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən sayılan Fransa ədəbiyyatına bir çox məqalələrlə müraciət etmişdir. Xarici ədəbiyyatın Azərbaycan oxucusunun təfəkküründə açdığı yeni cığır Mikayıl Rəfilini üçün böyük müvəffəqiyyətin davamı idi. Fransız ədəbiyyatının bütün Avropa üçün intellektual və inkişaf baxımından mərkəzi yer tutması, dünya ədəbiyyatına görkəmli nümayəndələr bəxş etməklə özünü nümayiş etdirirdi. XIX əsrin görkəmli nümayəndələrindən biri yazıçı, şair, nasir, dramaturq və fransız romantizminin əsas simalarından və ictimai xadim Viktor Hüqo tarixə düşmüş, əsərləri ilə ədəbi irsin ölməz abidələrinə çevrilmiş fransız yazıçısıdır: “Fransız xalqının vətənpərvər oğlu Hüqo gözəl yazıçı olmaqla bərabər, alovlu natiq, xalqlar dostluğu və sülh uğrunda mübarizə aparan görkəmli bir cəmiyyət xadimi idi. O, Fransa xalqının milli vüqarı, fransız mədəniyyətini yaradan nəhəng simalardan biridir”[9, s.3]. Viktor Hüqonun yaradıcılığında romantik və realist elementlərin vəhdəti, fransız poeziyasına yeni bir cərəyanın daxil etməklə, ədəbiyyata güclü təsiri olmuşdur. Ədəbi fəaliyyəti zamanı kiçik burjua şairi kimi tanınmasına baxmayaraq, ədəbiyyatda yaratdığı qəhrəmanlarla, xarakterlərlə əzəmətli kompozisiyalar yaratmağa nail olmuşdur. Onun əsərlərinin əhəmiyyəti ictimai bərabərsizlik rejiminə düzgün baxış formalaşdırır. Hüqo böyük yazar olmaqla Fransa ədəbi tarixinə bənzərsiz əsərlər bəxş etməyi bacardı. Mikayıl Rəfilini Hüqo yaradıcılığında romantizmin müsbət keyfiyyət kimi təsirini yüksək qiymətləndirərək yazır: “Fransız klassizmi öz ənənələrinin klassik dünyadan götürüldüyünü zənn edərdi. Romantiklər bu ənənəni rədd etdilər. Romantizm klassizmin bir qarşılığı, antitezi olaraq doğdu”[10, s.31]. Mikayıl Rəfilini tərcümə işinin nəzəriyyəsini, onun bədii xüsusiyyətlərini dərk etməklə yanaşı, tərcümə sənətinin yaradıcılarından biri kimi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında silinməz iz qoyan ziyalılarımızdandır: “Balzakın “Qorio ata”, “Qobsek”, V.Hüqonun “Səfillər” və “Paris Notrdam kilsəsi”, “Novellalar”, “Ogey ana” kimi əsərlərin tərcüməsi onun qələmindən çıxmışdır. Rəfilinin “Səfillər”in ilk tərcüməsi üzərində işi xüsusilə təqdir olunmalıdır. O, bu işə böyük əmək sərf etmiş. əsəri yüksək bədii səviyyədə və məharətlə tərcümə etmişdir”[11, s.58].

Keçmiş sovetlər birliyinin ədəbi mühitində dostluq və qonşuluq ənənələrinə sədaqətlə xidmət edən Mikayıl Rəfilini bütün qaradaş xalqların yaradıcı simaları ilə tanış olur, qarşılıqlı ədəbi əlaqələrin güclənməsinə təkan verirdi. Mikayıl Rəfilini XIX əsrin demək olar ki, bütün ədəbi simaları haqqında söz demiş, fikir bildirmişdir: “Rəfilinin axtarılar coğrafiyası bütün dünya ədəbiyyatını əhatə edirdi. O, XIX - XX əsrlərdə dünyanın ən böyük sənətkarları haqqında yazıb. Həmin sənətkarlar dünyagörüşü, yaradıcılıq metodu və üslub etibarilə təmamilə müxtəlif şəxsiyyətlərdir”[12, s.14].

Müəyyən illərə qədər Azərbaycan üçün Tiflis mədəni mərkəz hesab olunurdusa, daha sonralar bu missiyanı inkişaf etməkdə olan Bakı öz ciyirlərinə almışdı. Milli mədəni əlaqələr, mətbuat, elm, incəsənət, ədəbiyyat sahələrində böyük canlanma hiss olunurdu. Rus dilində təhsil və bu dildə açılan məktəblər tədris fəaliyyətinin genişlənməsindən xəbər verirdi.

Rus ədəbiyyatından tərcüməçilik fəaliyyəti Azərbaycan yazıçılarını böyük həvəslə bu sahəyə yönəldirdi. Rus klassiklərinin əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək, xalqlar arasında dostluq, qardaşlıq, bərabərlik, birlik toxumları əkirdilər.

Ədəbiyyatşünas alim Mikayıl Rəfili tərcümə məsələsinin əhəmiyyətini mədəni əlaqələrin yaranması, dilin estetikasının cilalanması, uğurlu tərcümələrin yaranması ilə müqayisə edirdi. Rəfiliyə görə hər hansı bir əsərin bir neçə tərcüməçiyə həvalə etmək yanlış fikirdir, bununla yalnız əsərin keyfiyyətinə, dil-üslub xüsusiyyətlərinə xələl gətirmək olar. Əlbəttə, bəzi müştərək məqamlarda bu üsul uğurlu alına bilər, lakin bütövlükdə bunu qeyri-peşəkarlıq kimi dəyərləndirmək olar. Rəfilinin elmi və ədəbi irsi haqqında vaxtılıq M.Hüseyn, M.Rzaquluzadə, S.Rəhimov, Ş.Salmanov, Y.Qarayev, Anar, R.Azadə, H.Abbasadə, K.Talibzadə və başqa ədəbiyyat xadimləri Mikayıl Rəfili yaradıcılığına dəyər vermiş, tənqidçi haqqında dəyərli məqalələr yazmışlar.

Ədəbiyyat

- 1) M.Rəfili, Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş, Bakı, 1958, V.İ.Lenin adına APl-nin Nəşriyyatı, s.31-32, 281 s.
- 2) M.Rəfili, Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş, Bakı, 1958, V.İ.Lenin adına APl-nin Nəşriyyatı, s.72, 281 s.
- 3) Mikayıl Rəfili, Vilyam Şekspir, Anadan olmasının 375 illiyi münasibətilə, Kommunist, 23 aprel, s.4, 1939.
- 4) M.Rəfili. Bu günkü Amerikada ədəbiyyat. "Hücum", №12, s.8
- 5) M.Rəfili. İohannes Bexerin yaradıcılıq yolu. Hücum, №1-2, s.24
- 6) İlhami Cəfərsəy. Yeni səs, 25 may, s.1, 2022.
- 7) H.Araslı, M.Rəfili. Qədim ədəbiyyat (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı), Qardaş xalqlar ədəbiyyatı, orta məktəbin VIII sinfi üçün, Bakı, Azərənşr, s.171, 222 s.
- 8) H.Araslı, M.Rəfili. Qədim ədəbiyyat (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı), Dünya ədəbiyyatı, orta məktəbin VIII sinfi üçün, Bakı, Azərənşr, s.191, 222 s.
- 9) M.Rəfili. Fransa xalqının böyük yazıçısı. Ədəbiyyat qəzeti, №6, 1952, 23 fevral, s.3
- 10) M.Rəfili. Romantizm və V.Hüqo. İnqilab və mədəniyyət, №7-8, 1929, s.31
- 11) Nazif Ələkbərlı. Mikayıl Rəfili (həyatı və yaradıcılığı), Bakı, Qartal, 1998, s.58, 100s.
- 12) X. Rüstəm, Böyük alim, nadir şəxsiyyət, Ekspres, 25-27 aprel, 2015, s.1

Xülasə

Klassik və müasir ədəbiyyatımızın bütün mərhələləri haqqında fikir söyləyən, tədqiqat əsərləri yazan Mikayıl Rəfili XIX əsr ədəbi-tarixi prosesinə daha çox diqqət yetirir, yeni dövr ədəbiyyatının ədəbi simalarının həyat və fəaliyyətini tədqiqat predmetinə çevirirdi. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Mikayıl Rəfili dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən sayılan bir çox əsərlərə elmi məqalələrlə müraciət etmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatının korifeylərindən biri olan Mikayıl Rəfili az ömür yaşamasına baxmayaraq, ədəbi-bədii fikrin qabaqcıl nümayəndələrindən biri kimi dəyər qazanmışdır. Onun elmi məqalələrinin, monoqrafiyalarının dəyəri bu gün də öz aktuallığını qorumaqdadır. Zamanın ziddiyyətli vaxtında dəfələrlə təzyiqlərə, təqiblərə, haqsızlıqlara məruz qalmasına baxmayaraq, bir tərəfdən də qarşısına çıxan xeyirxah insanların sayəsində ayaqda durmağı bacarmış, böyük uğurlar qazanmışdır. 150-yə yaxın məqalə və 10-dan artıq kitab müəllifi olan böyük ziyalı özündən sonra böyük irs qoymuşdur.

Açar sözlər: Mikayıl Rəfili, dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyatşünas alim, rus dili.

Russian and world literature in the studies of Mikail Rafili

Summary

Mikayil Rafili, who spoke about all the stages of classical and modern literature and wrote research works, paid more attention to the literary and historical process of the XIX century, turned the life and activity of literary figures of the New Era into the subject of research. Prominent literary critic Mikayil Rafili addressed many works with scientific articles, which are considered one of the rare pearls of world literature. Mikayil Rafili, one of the luminaries of Azerbaijani literature, despite his short life, has gained value as one of the leading representatives of literary and artistic thought. The value of his scientific articles and monographs remains relevant today. Despite the fact that he was repeatedly subjected to pressure, persecution and injustice in the contradictory time of time, on the one hand, thanks to the kind people who came across him, he managed to stay afloat and achieved great success. About 150 articles and more than 10 books.

Keywords: Mikayil Rafili, world literature, literary critic, Russian language.

Русская и мировая литература в исследованиях Микаила Рафили

Резюме

Размышляя обо всех этапах нашей классической и современной литературы, написав исследовательские работы, Микаил рафили уделяет больше внимания литературно-историческому процессу XIX века, делает предметом изучения жизнь и деятельность литературных деятелей литературы нового времени. Выдающийся ученый-литературовед Михаил рафили обратился с научными статьями ко многим произведениям, которые считаются одной из редких жемчужин мировой литературы. Один из корифеев азербайджанской литературы, Микаил рафили, несмотря на малую продолжительность жизни, заслужил признание как один из ведущих представителей литературно-художественной мысли. Ценность его научных статей, монографий и сегодня сохраняет свою актуальность. Несмотря на то, что он неоднократно подвергался давлению, преследованиям, несправедливостям в противоречивые времена, с одной стороны, благодаря добрым людям, которые предстали перед ним, он сумел выстоять, добился больших успехов. Автор около 150 статей и более 10 книг.

Ключевые слова: Микаил Рафили, мировая литература, ученый-литературовед, русский язык.

Rəyçi: Aynurə İbadullahqızı Mustafayeva

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,
aparıcı elmi işçi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent